

ЩОДО ПИТАННЯ ФЕНОМЕНА Й СУТНОСТІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Микола ТАРАНЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри публічного права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

SUMMARY

The article describes the problem of the nature and content of the hybrid war, as a new phenomenon in international relations. The author shows specific examples of its manifestation in the course of the Bolshevik Russian aggression in Ukraine, trying to join Russia in Finland and Poland. The article analyzes the basic methods and forms of hybrid war in the Crimea and in the east of present-day Ukraine. For example, to overcome the consequences of hybrid wars in Croatia, Bosnia and Herzegovina, the author shows the different possible options to resolve this problem in Ukraine.

Key words: aggression, annexation, enclave, hybrid warfare, state-aggressor, victim state, economic blackmail, information warfare, cyberwar, quasi-states, peaceful settlement, separatism.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається проблема сутності і змісту гібридної війни як нового явища в міжнародних відносинах. Автор на конкретних прикладах показує її вияви в ході агресії більшовицької Росії в Україні, спробах приєднання до Росії Фінляндії та Польщі. Аналізуються основні методи й форми гібридної війни в Криму та на Сході сучасної України. На прикладі подолання наслідків гібридних воєн у Хорватії, Боснії й Герцеговині автор показує різні можливі варіанти вирішення цієї проблеми в Україні.

Ключові слова: агресія, анексія, анклав, гібридна війна, держава-агресор, держава-жертва, економічний шантаж, інформаційна війна, кібервійна, квазідержави, мирне урегулювання, сепаратизм.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку України, внаслідок анексії Криму та збройного конфлікту на Сході України 2014–2017 рр., в лексичі пересічного українця все частіше зустрічається таке нове поняття, як «гібридна війна».

Актуальність теми. Ураховуючи досить короткий період його вживання, зазначимо, що до останнього часу в новітній науковій літературі були відсутні глибоко змістовні дослідження вітчизняних і зарубіжних учених щодо визначення сутності і змісту цієї дефініції, а також аналіз ведення гібридних воєн і їх наслідків у практичній площині. Наукова та фактологічна база із цього питання була надто обмеженою й містила лише окремі статті юристів, політологів, істориків, журналістів, присвячених різним аспектам виявів гібридної війни в державах світу, в тому числі й в Україні [3; 4; 6; 7; 8; 12; 14; 15; 18]. Як виняток варто назвати колективну монографію «Світова гібридна війна: український фронт», підготовлену фахівцями Національного інституту стратегічних досліджень, у якій уперше у вітчизняній науці детально проаналізовано таке явище, як «світова гібридна війна» в перспективі російської агресії проти України, її особливості у воєнному, політичному, економічному, соціальному, гуманітарному та інформаційному вимірах [13]. У зазначеному контексті заслуговує на увагу й монографічне дослідження Є. Магди «Гібридна війна: вижити і перемогти», в якому дається предметний аналіз історичного, енергетичного, інформаційно-психологічного аспектів гібридної війни, через які Україна стала жертвою агресії Росії [11]. У цьому зв'язку варто також навести аналітичний огляд «Гібридна агресія Кремля» російського опозиціонера І. Яшина, де проаналізовано головні причини й конкретні вияви російської агресії в Україні [17].

Ураховуючи доволі обмежений стан наукової розробки вказаної проблеми, наголосимо, що кожна наступна спроба предметного дослідження її різних аспектів, безумовно, має актуальний характер.

Мета статті – розглянути проблему сутності і змісту гібридної війни як нового явища в міжнародних відносинах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Приступаючи до розгляду цієї проблеми, насамперед констатуємо, що таке поняття, як «гібридна війна», сьогодні відсутнє в будь-яких офіційних міжнародно-правових документах. Більше того, воно не згадується навіть у Воєнній доктрині України – документі, що є національною системою основоположних поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів. Не вживається вказаний термін й у Воєнних доктринах найбільш розвинених у військовому відношенні сучасних держав – Російської Федерації та Сполучених Штатів Америки [14]. Зокрема, доктрина збройних сил США офіційно визнає лише два типи ведення війни: звичайний і нестандартний. Однак, на думку українських дослідників Г. Яворської та О. Їжака, саме в США з початком російської агресії проти України вперше виникло таке поняття, як «гібридна війна» [13, с. 29]. Концепція «гібридного» типу війни не є офіційною, зазвичай уживається американськими військовими для характеристики такого механізму, методу або способу ведення війни, за якого в різних варіаціях поєднуються звичайний і нестандартний типи військових дій [14]. Саме події на Донбасі спонукали розширити зміст вказаного концепту і стимулювали процес осмислення гібридної війни як окремого феномена [13, с. 29].

У цьому контексті наголосимо, що типовими компонентами гібридної війни є використання стороною-агресором класичних прийомів ведення війни (із військовослужбовцями у форменому одязі, військовою технікою та оснащенням, але без розпізнавальних знаків), нерегулярних збройних формувань (повстанців, терористів, найманців, партизан тощо) та застосування таких засобів і прийомів, як інформаційна інтервенція й кібервійна. При цьому сторона-агресор, як правило, намагається залишатися публічно непричетною до розв'язаного нею ж військового конфлікту [8].

Досліджуючи феномен сучасної гібридної війни, зазначимо, що термін «гібридна війна» в сенсі нового типу конфлікту не має усталеного спільного визначення ні в Україні, ні в інших державах світу [13, с. 28]. У цьому зв'язку заслугову-

ють на увагу її трактування, висловлені начальником Генерального штабу Збройних Сил Російської Федерації В. Герасимовим і генерал-майором у відставці, членом верхньої палати парламенту Нідерландів Франком ван Каппеном. Зокрема, один із ключових ідеологів гібридної війни В. Герасимов у 2013 році в статті «Цінність науки в передбаченні» із цього приводу підкреслює, що акцент методів, які використовуються в сучасному протиборстві, «зміщується в бік широкого застосування політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних та інших невоєнних заходів, реалізованих із залученням протестного потенціалу населення. Усе це доповнюється військовими заходами прихованого характеру, у тому числі реалізацією заходів інформаційного протиборства й діями сил спеціальних операцій. До відкритого застосування сили часто під виглядом миротворчої діяльності і кризового врегулювання переходять тільки на якомусь етапі, в основному для досягнення остаточного успіху в конфлікті» [5]. У свою чергу, Ф. ван Каппен наголошує, що держава, яка веде гібридну війну, укладає своєрідну домовленість з її практичними виконавцями – бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок із якими ретельно завуальовується й заперечується. Наймані державою-агресором виконавці можуть учинити різні протиправні дії, які сама вона застосувати не має права, адже зобов'язана дотримуватися положень укладених міжнародних договорів [8].

Віддаючи належне наведеним вище дефініціям, уважаємо, що найбільш влучне визначення гібридної війни дає Є. Магда. За його словами, «гібридну війну можна в загальних рисах визначити як сукупність заздалегідь підготовлених та оперативно реалізованих дій військового, дипломатичного, економічного, інформаційного характеру, спрямованих на досягнення стратегічних цілей. Її ключове значення полягає в підпорядкуванні інтересів однієї держави іншій в умовах формального збереження політичного устрою країни. До базових компонентів гібридної війни можна віднести традиційні та нестандартні загрози, тероризм, підривні дії, новітні й нешаблонні технології для протидії супротивникові, який є більш могутнім у військовому та політичному плані» [11, с. 27].

З наведених вище визначень сутності гібридної війни можна зробити висновок, що типовими компонентами такого протистояння є використання різних методів, які інспірують виникнення й поглиблення в державі, обраній для агресії, гострих внутрішніх конфліктів. Вони зазвичай досягаються шляхом провокування суспільних суперечностей завдяки пропаганді, що поступово переходить в інформаційну війну; створення економічних проблем унаслідок розгортання з державою-жертвою економічної війни та протидії їй зв'язком із сусідніми державами шляхом запровадження репресалій та ембарго; підтримки виявів місцевого сепаратизму; сприяння створенню нерегулярних збройних формувань (так званих «повстанців», «ополченців», «партизан» тощо), керівництво ними та забезпечення їх військово-технічним оснащенням.

При цьому держава-агресор, спонукавши й розв'язавши військовий конфлікт, усіма засобами намагається залишитися публічно непричетною до нього. Якщо перелічені вище методи ведення гібридної війни виявились ефективними, держава-агресор може досягти поставлених перед собою кінцевих цілей і закріпити отриманий нею успіх, виступивши в ролі своєрідного миротворця в розв'язаному нею ж конфлікті. Якщо ці методи виявились мало дієвими, держава-агресор може залучити до військових дій на території держави-жертви інші держави чи застосувати класичні прийоми ведення війни з прихованим локально обмеженим застосуванням власних збройних сил або через неприховану збройну агресію.

Виходячи з наведених вище тлумачень феномена гібридної війни та її реальних виявів, що мали місце у

2014–2017 роках у Криму та на Сході України, зауважимо, що аналогічні явища, щоправда, під іншою назвою, вже мали місце в історії вітчизняного державотворення ще на початку минулого століття. Як відомо, в грудні 1917 р., щоб усунути від влади Українську Центральну Раду (далі – УЦР), російські більшовики проголосили в Харкові радянську Українську Народну Республіку (далі – УНР) на чолі з Всеукраїнським Центральним виконавчим комітетом (далі – ВУЦВК). Для узгодження дій із радянською Росією ВУЦВК відразу поширив на підконтрольній йому території України всі декрети й розпорядження Петроградського більшовицького уряду. 17 грудня 1917 р. ВУЦВК опублікував маніфест про повалення УЦР, її уряду – Генерального Секретаріату – і створення радянського уряду України – Народного Секретаріату. Завдяки цьому Раднарком Росії дістав можливість воювати з УЦР анонімно, прикриваючись створеним в Україні маріонетковим «урядом трудящих» [16, с. 315]. У ході цієї війни, щоб замаскувати порушення Брестських договірних зобов'язань про визнання незалежності УНР, російські збройні сили були оголошені українськими, а її головнокомандувачу було заборонено називати себе В. Антоном-Овсієнком, а називатися, як українці, лише Овсієнком [16, с. 318].

Як показали наступні події, щоб захопити владу в Україні, російське більшовицьке керівництво здійснювало всілякі політичні маневри, зокрема створення квазідержавних утворень на її території. Одне з них – Донецько-Криворізька радянська республіка, було проголошене 30 січня 1918 р. в Харкові, що відразу ж увійшло до складу РСФРР як суб'єкт федерації. Тим самим від України була відірвана єдина паливно-сировинна база. Згодом, у січні 1918 р., в Одесі була проголошена Одеська соціалістична республіка. Незабаром виникає «Миколаївська повітова соціалістична комуна». Раднаркомом були також створені в Луганську та Старобільську. Навесні 1919 р. в Криму була проголошена буферна держава – Кримська соціалістична республіка [16, с. 319]. Новостворені квазідержави стали плацдармами, з яких було здійснено спробу силою придушити УНР і встановити радянську владу на всій території України.

Намагаючись імітувати в Україні громадянську війну та завуальовати пряму агресію на її територію, керівництво РСФРР протягом другої половини 1918 р. поблизу українського кордону проводило активну роботу щодо формування «українських червоних частин», готових при слушному моменті вступити на територію України. Зокрема, в районі Унечі (Брянщина) М. Щорс створив полк ім. І. Богуня, а незабаром ще один – Тарашанський, був організований В. Боженком. Після виводу німецьких окупаційних військ з України ці військові підрозділи відразу перейшли в наступ і розв'язали війну з Директорією, яку більшовики проголосили «контрреволюційною бандою», а її членів наказували «розстрілювати безпощадно» [16, с. 320].

Як бачимо, внаслідок розв'язання більшовицькою Росією гібридної війни, яка, за словами її керівників, була громадянською, український народ утратив створену ним національну державність – УНР. Замість неї, більшовикам удалося створити буферну державу – Українську Соціалістичну Радянську Республіку, для якої «гра в незалежність» закінчилася з утворенням у грудні 1922 р. СРСР і практичною реалізацією Й. Сталінін концепції «автономізації» створення багатонаціональної радянської держави [9, с. 34].

Цікаво, що одночасно із цими подіями аналогічні явища гібридної війни спостерігалися й в іншій провінції колишньої Російської імперії – Фінляндії. Тут також керівництво РСФРР намагалося привести до влади місцевих «червоних», котрих підтримувало фінансово і військово, направляючи туди своїх військових спеціалістів,

агентів, поставляючи зброю та амуніцію. Однак «білі» на чолі з Г. Маннергеймом зуміли об'єднати патріотично налаштованих фінів і вибороти незалежність своєї держави.

Другу спробу знищити суверенітет Фінляндії керівництво Радянського Союзу здійснило в 1939 р., коли в ході радянсько-фінської війни в Москві (а не в Гельсінкі) було сформовано «тимчасовий народний уряд» так званої Фінської демократичної республіки, який проголосив про готовність узяти владу в свої руки й перетворити Фінляндію на частину Радянського Союзу [3]. До речі, тодішній народний комісар закордонних справ СРСР В. Молотов заперечував власне сам факт війни, розв'язаної проти Фінляндії. Він, зокрема, стверджував, що Радянський Союз лише «надає допомогу уряду Фінляндської демократичної республіки» [11, с. 16] (чим не формат сучасних так званих «ДНР» і «ЛНР»). На нашу думку, словосполучення «народна республіка» стало традиційним і своєрідним синонімом гібридних воєн, розв'язаних Кремлем і за часів СРСР, і за часів сучасної путінської Росії.

Окрім Фінляндії, в зазначений період керівництво Радянського Союзу відпрацьовувало також різні варіанти ведення гібридної війни проти Польщі, Румунії, Китаю, держав Центральної Азії. Зокрема, у Польщі в 20–30 рр. ХХ ст. спеціальні групи радянських диверсантів, перевдягнуті в польську військову або поліцейську форму, грабували й спалювали волосні управи, приватні володіння, захоплювали потяги, дискредитуючи центральну владу та намагаючись спровокувати повстання в так званій «Польщі Б» з нелояльним до Варшави білоруським і українським населенням. У цей час радянські військові радники активно діяли також і в районі Китайсько-Східної залізниці та в Маньчжурії [11, с. 30].

Розпад СРСР у 1991 р. Президент Російської Федерації В. Путін назвав «найбільшою геополітичною катастрофою сторіччя». У цьому контексті він додав, що головною трагедією Росії після цієї події стало те, що 25 мільйонів росіян залишилися жити поза її межами. На думку І. Яшина, В. Путін, переслідуючи імперські цілі, зараховує всі території колишнього СРСР до сфери впливу Кремля, тому суверенітет колишніх союзних республік, за словами Президента Російської Федерації, фактично має умовний, формальний характер [17, с. 4–5]. Як з'ясувалося, В. Путін своїми практичними діями підтвердив, що його імперські амбіції не обмежуються лише голосними заявами. Замість налагодження добросусідських відносин з оточуючим Росію світом, її Президент націлений на підкорення тих країн, які він бачить у сфері геополітичного впливу Кремля. Для цього використовується широкий арсенал засобів: брехлива провокаційна пропаганда, фінансова підтримка лояльних щодо Кремля партій і журналістів, корупція, економічний тиск, політичний шантаж, а також пряме військове втручання [17, с. 30]. Так, у 2008 р. російське керівництво розв'язало військовий конфлікт, підсумком якого стало визнання Росією суверенітету Абхазії та Південної Осетії й військово-політичне забезпечення їх фактичної сецесії від Грузії. По суті, ці республіки стали невизнаними російськими регіонами, які підпорядковані Москві, та існують насамперед за рахунок російських асигнувань. Яскравим прикладом гібридної війни є також російська диверсійна діяльність, розв'язана в Україні на початку 2014 р. [18]. Зазначимо, що на момент початку анексії Криму Росія була державою, з якою Україну пов'язували найпотужніші міжнародно-правові зв'язки після підписання в 1997 р. та пролонгування у 2012 р. «Договору про дружбу і співпрацю». У ході україно-російського конфлікту, що триває вже понад три роки, невеликі групи російських військовослужбовців організують і координують діяльність озброєних загонів сепаратистів, так

званих «повстанців» та «ополченців», сформованих із місцевого населення на Сході України, а також найманців, котрі прибули в Україну з Російської Федерації та інших держав. Під виглядом неконтрольованих українськими прикордонниками російських «гуманітарних конвоїв» на територію України регулярно поставляється військова техніка, боєприпаси та амуніція. При цьому керівництво Росії уникає прямого введення своїх військ через український кордон, що дає йому змогу частково обходити міжнародне право в галузі ведення війни й заперечувати свою присутність і причетність до розв'язаного ним же військового конфлікту в Україні.

Окрім військового втручання, кремлівське керівництво розгорнуло проти України справжню економічну війну, яка, як було згадано вище, є невід'ємною складовою частиною гібридної війни. Конкретним виявом такого економічного тиску стали так звані «газові війни» між Росією та Україною 2006 і 2009 рр., які були не лише зіткненням господарських суб'єктів із питань продажу Україні та умов постачання в Європу російського газу, а й цілеспрямованими діями щодо дискредитації України як відносноадекватного й адекватного партнера в міжнародних відносинах насамперед із державами Євросоюзу. Логічним завершенням «газових воєн» став прихід до влади в Україні В. Януковича та підписання ним ганебної для України Харківської угоди 2010 р., що продовжила термін перебування російського Чорноморського флоту в Криму до 2042 р. в обмін на 100-долларову знижку ціни за газ. У зв'язку із цією подією Б. Немцов підкреслив, що харківська угода, по суті, звелася до купівлі В. Путіним військово-політичної лояльності України. «Я вважаю, – зазначив він, – що коли змінюють військово-політичне питання на ціну – це огидний прецедент, який розбещує обидві сторони. Усе продається й усе купується. Для багатьох громадян України це питання національного приниження» [17, с. 9]. Щоб остаточно зламати антикремлівські настрої в українському суспільстві, В. Путін у грудні 2013 р. дав згоду на 30% знижку на поставку російського газу в Україну, яку українське керівництво не могло добитись протягом кількох останніх років. Окрім цього, він погодився надати українському уряду кредит у 15 мільярдів доларів США. Завдяки цій фінансовій пастці В. Путін, за оцінкою російських експертів, намагався остаточно купити Україну [17, с. 13].

У ході розв'язаного Росією військового конфлікту на Донбасі її керівництво цілеспрямовано руйнувало і продовжує руйнувати економічну інфраструктуру України. Окрім збитків, заподіяних безпосередньо військовими діями, вона знищується шляхом вивозу на територію Росії промислових підприємств із тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей. За оцінками І. Яшина, за період конфлікту на Донбасі в Росію було вивезено устаткування понад 20 підприємств. Серед них – державна компанія «Топаз», Луганський машинобудівельний завод, Луганський патронний завод, Харцизький машинобудівельний завод тощо. Відомо, що деякі з них уже отримали нову «приписку» в Чувашії та Ростовській області Російської Федерації [17, с. 6]. Як наслідок, значна частина промислово розвинутого Донбасу, яка перейшла під фактичний контроль Кремля, перетворилася в напівзруйнований депресивний регіон.

Поряд з економічною війною іншим важливим виявом гібридної війни в Україні є активна ворожа пропаганда, що поступово перетворюється у справжню інформаційну війну. Після Революції Гідності і зміни влади в Україні у 2014 р. Кремль ужив низку заходів, спрямованих на розхитування суспільно-політичної ситуації всередині нашої держави. Незважаючи на офіційне визнання підсумків останніх виборів, що відбулись в Україні, російські

телеканали називають чинне українське керівництво «кйівською хунтою», а українських військових – «карателями», «бандерівцями», «укуро-фашистами», а їхніх опонентів із так званих «ДНР» та «ЛНР» – «ополченцями». Висвітлюючи українські новини, пропагандисти Кремля створюють брехливі інформаційні посили, спрямовані на збудження ненависті до українських військових та офіційних осіб. Зокрема, на Першому російському каналі було озвучено брехливий сюжет про розп'ятого в Слов'янську українськими військовими хлопчика на очах його матері, інформацію про нібито збитий українським винищувачем у липні 2014 р. малайзійського «Боїнгу» тощо. За словами І. Яковенка, «в Росії по всіх телеканалах кричать, що в Україні владу захопили фашисти, які йдуть на Крим, погрожують російськомовному населенню. Скоро вони будуть уже в Росії. Це і є істерія» [17, с. 21].

Необхідно відмітити, що інформаційна атака на Україну відбувається й на міжнародному рівні. Флагман путінської пропаганди телеканал «Russia Today» у своїх передачах намагається послідовно дискредитувати Україну в очах світової спільноти англійською, іспанською та арабською мовами. Варто підкреслити, що цей телеканал отримує від російської влади величезні кошти. Тільки у 2017 р. з бюджету РФ на його потребу виділено 18,7 мільярдів рублів (понад 300 мільйонів доларів США). За підрахунками російського економіста В. Мілова, ця сума дала б змогу на третину збільшити видатки Росії на розвиток фундаментальної науки [17, с. 22].

Окрім цього, протягом 2015–2017 рр. помітно активізувалася антиукраїнська пропаганда в соціальних мережах. Зокрема, створені на території Росії співтовариства «Патріоти України», «Українська Революція», «Усі на Майдан!», «Продовження Революції Гідності», «Майдан-3» тощо, акаунти яких мають аудиторію, що перевищує півмільйона користувачів, постійно розміщують контент, в яких закликають громадян України до масових протестів і заворушень. На жаль, в Україні до цього часу відсутній ефективний механізм блокування доступу користувачів до інтернет-контенту, який містить антиукраїнські провокаційні акаунти, що провокують сепаратизм і тероризм.

Зазначимо, що інформаційна війна Росії проти України постійно також виявляється в неодноразових кібератаках, яким тільки в грудні 2016 р. були піддані Державне казначейство, Міністерство фінансів, «Укрзалізниця» та електростанція «Південна», в ході яких використовувалося програмне забезпечення Tele Bots [10].

Поряд з інформаційним складником гібридної війни важливу роль відіграє також її історичний аспект, адже історія дає неосяжний простір і невичерпні ресурси для найрізноманітніших трактувань тих чи інших історичних подій і процесів. Не секрет, що в психології далекого від історичних знань обивателя навіть мінімальне посилення на історичне джерело дає можливість будь-яке псевдонаукове положення перетворити в беззаперечний постулат.

У цьому контексті варто звернути увагу на новітні квазінаукові тенденції розвитку сучасної історії Росії, що сталися внаслідок активного втручання в цей процес «народного академіка» В. Путіна, котрий зумів пізнати всі секрети й «білі плями» російської історії після ознайомлення з «декількома історичними книгами». Завдяки цьому у свідомості пересічних росіян послідовно насаджується почуття належності до сильної, жорстокої, гранично централізованої держави-імперії, яка має право домінувати на пострадянському просторі, не озираючись на світовий устрій. [11, с. 171]. Із цього приводу російський політолог Л. Шевцова зауважила, що «Україна йде на захід, забирає із собою легітимність російської держави, і ми залишасмося Московією, яка була населена не зрозуміло ким. Росія тоді

повинна буде розпочати відлік своєї історії не з тисячоліття Хрещення Русі, а з Андрія Боголюбського, з XII століття. А це вже зовсім інша історія» [15].

Тому не випадково в травні 2009 р. в Росії була створена комісія з протидії фальсифікаціям історії, завдяки якій у шкільних підручниках з'явилися такі зневажливі щодо України історичні опуси: трипільська культура розвивалася в південних районах Євразії, а отже, належить і до російської «Євразійської» культури; держава антів – прямі витоки російської державності; в епоху Київської Русі сформувалися основи російської духовності, мови, культури загалом; продовженням Київської Русі стало Володимиро-Суздальське князівство, а потім – його спадкоємець Московське князівство тощо. За посилом В. Путіна російським історикам, Київська Русь і Росія – це поняття тотожні, українці й росіяни – один народ, вони мають «спільну історичну долю», що існує в рамках «єдиного Російського Світу».

Найбільш «фірмовими» історичними відкриттями російського Президента є, безумовно, твердження, що Севастополь – це «історична духовна купіль» росіян, і тому російський народ багато віків бореться за те, щоб стати біля неї, а також «наукове» визначення такого утворення, як «Новоросія». За його словами, це регіон із центром у Новоросійську, куди входили за царських часів Харків, Луганськ, Донецьк, Херсон, Миколаїв, Оdesa, які згодом були передані Україні радянським урядом. У цьому зв'язку зазначимо, що ще в 90-х рр. минулого століття низка праць українських істориків, присвячених історії Степової України XVIII–XIX ст., документально й аргументовано спростовує міфічну пропагандистську концепцію «Новоросії» В. Путіна [4, с. 52–56]. Підсумовуючи російський історичний екскурс щодо України, як своєрідний «десерт» повідомимо, що незалежна Україна – це «неприродне державне утворення», приречене на швидку загибель [12].

На жаль, у «війні за історію» українська сторона поки що займає не наступальну, а скоріше вичікувальну позицію пасивного спостерігача. Щоб здобути перемогу у «війні за історію», керівництву держави варто більше прислухатися не до кон'юнктурних «експертів», а до справжніх фахівців, котрі зазвичай у своїх працях висвітлюють не солодку, а гірку для українців історичну правду. Для цього варто підтримувати фінансово наукове книговидання, фундаментальні історичні дослідження, формувати в українців правдиву історичну пам'ять [7].

Аналізуючи основні вияви гібридної війни України з Росією, безсумнівно, переймаємося головним питанням цього протистояння: який вихід із нього і які його наслідки для нашої держави? У цьому контексті зазначимо, що в Україні простежується широкий спектр різноманітних точок зору стосовно можливого сценарію мирного врегулювання конфлікту на Донбасі. Найчастіше як такі аналогі наводяться досвід подолання військових конфліктів у двох колишніх Югославських республіках – Боснії й Герцеговині та Хорватії. Адже саме на терені цих новоутворених держав і були розв'язані фактично перші в історії сучасності гібридні війни.

Як відомо, в 1991 р. відбувається розпад Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії (далі – СФРЮ), який супроводжується справжньою громадянською війною, в ході і з її складу вийшли чотири з шести союзних республік (Словенія, Хорватія, Македонія, Боснія й Герцеговина). На відміну від них, Сербія та Чорногорія у квітні 1992 р. проголосили створення Союзної Республіки Югославія (далі – СРЮ). СРЮ як правонаступниця СФРЮ визнала незалежність усіх колишніх Югославських республік і відмовилася від будь-яких територіальних претензій до

них. Однак, на думку її лідера С. Мілошевича, серби, котрі залишилися жити поза межами, власне, Сербії, стали фактично іредентами. За таких обставин етнічне питання для керівництва СРЮ перетворилось на цінний ресурс збереження свого впливу на інші частини колишньої Югославії. Як наслідок, справжнім полем бою для нього стали дві новостворені держави – Боснія й Герцеговина та Хорватія.

У Боснії й Герцеговині проживали боснійці-мусульмани, хорвати-католики та православні серби. Подібний національно-конфесійний «коктейль» нагадував своєрідну бомбу уповільненої дії, для приведення якої в бойову готовність був необхідний лише детонатор. І такий детонатор було знайдено. За негласної підтримки Белграда боснійські серби в 1992 р. проголосили про створення так званої «Республіки Сербської» зі столицею в місті Бання-Лука. Керівництво Сербії в той час займало приблизно таку саму позицію, якої дотримується сьогодні Російська Федерація щодо українського Донбасу: публічна дипломатична підтримка й неопублікована військова. Через кордон Боснії й Герцеговини із СРЮ в невинну «Республіку Сербську» йшли військова техніка, боєприпаси, амуніція, підрозділи найманців і добровольців.

Бойові дії на території Боснії й Герцеговини зі змінним успіхом тривали майже чотири роки та забрали більше ніж сто тисяч життів. У кінцевому підсумку, Президент СРЮ С. Мілошевич вирішив «замирити» лідерів «Республіки Сербської» з офіційним боснійським керівництвом. Проте з'ясувалося, що боснійські серби готові виконувати лише ті його вказівки, які їм були до вподоби. Як наслідок, у 1993–1995 рр. було тричі зірвано плани мирного врегулювання військового конфлікту, які цілком влаштували і СРЮ, і країни Західної Європи.

Для припинення військового протистояння лідера боснійських сербів Р. Караджича було запрошено на міжнародний саміт до Афін, були підписані нові миротворчі документи, які мав ратифікувати Парламент «Республіки Сербської». Однак у його рішенні було зазначено, що запропоноване врегулювання призведе сербів до втрати завойованих територіальних надбань. Як наслідок, ратифікації плану врегулювання військового конфлікту досягнуто не було.

Після цих подій медіа СРЮ кардинально змінюють позицію щодо «Республіки Сербської». За їхньою новою оцінкою, лідери боснійських сербів ніякі не «Робін Гуді», а купка безвідповідальних авантюристів, котрі заради своїх корисних інтересів тримають у заручниках і боснійських сербів, і саму Сербію, яка змагає від уведених проти неї міжнародних санкцій. За цих умов керівництво СРЮ вирішило остаточно припинити підтримку сепаратистів і перекрило боснійський кордон разом з усіма поставками «Республіці Сербській» боєприпасів і живої сили.

На нашу думку, Боснійський варіант умиротворення аналогічний сценарію, який Кремль хотів би нав'язати Україні. Адже під час укладання Дейтонських угод у 1995 р., що ознаменували закінчення Боснійської війни, було висловлено вимогу на збереженні «Республіки Сербської» як окремого адміністративно-територіального формування в межах Боснії й Герцеговини. Її представники отримали третину депутатських місць у парламенті країни, а керівництво штучно створеного анклаву одержало право вето на прийняття спільних рішень. Як наслідок, компетенція боснійської центральної влади була суттєво обмежена на користь регіональних органів, а держава фактично перетворилася на конфедерацію, до складу якої входять три суб'єкти – Республіка Сербська, Федерація Боснії й Герцеговини (своєрідна федерація в складі конфедерації). Немає жодних сумнівів у тому, що Кремль сьогодні мріє про те, щоб Донбас відіграв для України аналогічну роль,

яку свого часу відіграла і продовжує відігравати для Боснії й Герцеговини «Республіка Сербська».

З іншого боку, керівництво України варто пам'ятати й досвід розв'язання військового конфлікту в іншій постюгославській країні – Хорватії. Тут також шла війна, в ході якої хорватські серби в 1991 р. проголосили створення квазідержави під назвою «Сербська Країна» зі столицею в м. Кнін. Цей анклав також користувався військовою та політичною підтримкою СРЮ. Але хорватське керівництво принципово не погоджувалося на запропоновані західними миротворцями варіанти реінтеграції бунтівної території до складу Хорватії. Зокрема, в січні 1995 р. керівництво США запропонувало сторонам конфлікту план мирного врегулювання під назвою «Загреб-4», згідно з яким одна частина бунтівних територій отримувала б автономію, а інша – інтегрувалася б до складу країни. Проте тодішній хорватський президент Ф. Туджман визнав запропонований варіант неприйнятним, хоча й допустив можливість його реалізації у віддаленій перспективі.

Як з'ясувалося, керівництво Хорватії терпляче вичікувало момент, коли Сербію почнуть розривати внутрішні суперечності, за яких СРЮ не зможе підтримувати сепаратистів поза межами Сербії. Через чотири роки після початку конфлікту воно цього сприятливого моменту дочекалося. У 1995 р. хорватська армія провела дві успішні військові операції – «Блискавка» й «Буря», в ході яких була взята під контроль територія «Сербської Країни». Водночас зауважимо, що оцінка цих операцій є неоднозначною. Адже поряд із відновленням територіальної цілісності Хорватії її наслідками стала величезна кількість біженців і жертв серед мирного населення.

Аналізуючи сучасну ситуацію, що склалася в Україні, зазначимо, що наша держава перебуває на роздоріжжі. Одна дорога може привести її до повторення боснійського досвіду умиротворення, інша – до хорватського. Зрозуміло, що керівництво Російської Федерації прагне вийти з розв'язаного ним конфлікту на Донбасі хоча й не з територіальними надбаннями, але без іміджевих утрат. Кремлю важливо повернути Україну в колишнє буферне становище, в якому роль своєрідного гальма в галузі внутрішньої й зовнішньої політики стануть відігравати Донецьк і Луганськ. Саме тому російське керівництво не поспішає виконувати Мінські угоди, адже після переходу контролю над російсько-українським кордоном до української влади фактично відбудеться крах ідеї створення «народних республік». За таких умов вони позбудуться російської зброї, боєприпасів, добровольців, найманців і сподівань на те, щоб стати своєрідним «українським Придністров'ям», а їхні нинішні й можливі наступні «очільники» будуть приречені шукати спільну мову з офіційною українською владою.

Безсумнівно, для українського керівництва більш оптимальним, але сьогодні нереальним є хорватський варіант розв'язання збройного конфлікту. Адже, на відміну від Сербії, Росія набагато міцніша й у політичному, і в економічному, і в військовому вимірах. Незважаючи на вжиті проти неї міжнародні економічні санкції, вона здатна за рахунок власних ресурсів протриматися ще декілька років, якщо за цей час не впаде більше ціна на нафту, за рахунок експорту якої Росія сьогодні тримається на плаву [1].

Розраховувати на те, що в ході наступних виборів Президента Російської Федерації В. Путін у 2018 р. не буде обраний на цю посаду, теж, на нашу думку, немає достатніх підстав, адже в Росії нині не існує ніякої реальної політичної опозиції. Ураховуючи переважаючий у разі військовий потенціал Росії, вважаємо, що прихильникам «партії війни» в Україні варто набратися терпіння й довгого вичікування слушного моменту, пов'язаного з

якимись форс-мажорними обставинами, які можуть статися в Росії.

Більш логічним виходом із ситуації, що склалася сьогодні в Україні, є продовження переговорів у Мінському та нормандському форматах, яким, за його словами, альтернативи наразі не існує. Адже відмова від них і оголошення військового стану на Сході України призведе до припинення економічних санкцій наших союзників щодо Росії. «Якщо Україна сама вийде з Мінських домовленостей, – наголошує Президент України П. Порошенко, – то забудьте про санкції. Якщо Україна сама візьме на себе статус порушника Мінських домовленостей, забудьте про коаліції!» [6].

Щоб поліпшити патову ситуацію, що склалася, керівництву України варто порушити питання щодо уточнення й додаткового узгодження Мінських домовленостей. При цьому Україні потрібно наполягати, щоб політичні питання не використовувалися як інструмент шантажу, а зброя – як політичний аргумент. Окрім цього, варто відмовитися від принципу синхронізації процесів політичного, військово-технічного та гуманітарного врегулювання. Натомість доцільно передбачити більш чіткий порядок і зв'язок між його окремими етапами та сферами [13, с. 480–481].

Окрім цього, українській дипломатії варто суттєво посилити свій кадровий потенціал, виявляти більшу активність і наполегливість у питаннях уведення на територію Донбасу миротворчого контингенту ООН чи військової місії ОБСЄ, котрі б могли контролювати дотримання режиму безпеки в цьому регіоні України під час вирішення політичних проблем, передбачених Мінськими домовленостями.

Зрозуміло, що, для того щоб і надалі мати підтримку світової спільноти у протистоянні з Росією, українському керівництву необхідно насамперед своїми конкретними практичними діями переконливо доводити їй свою послідовність і наполегливість у проведенні запланованих демократичних реформ. Не секрет, що першочергова увага в цьому контексті повинна бути зосереджена не на словесних запевненнях, а на конкретній, а головне ефективній боротьбі з корупцією, яка, як ракова пухлина, охопила всі шелони української влади. Тому зрозуміло, що лише безкомпромісна боротьба з корупцією стане конкретним сигналом для керівництва країн Заходу про реальність вибору нашою політичною елітою європейського шляху розвитку.

Безперервний потік брехливих повідомлень і фальшивок, що в ході гібридної війни постійно розповсюджує Кремль, вимагає від українських засобів масової інформації діяти на випередження, проводити активну й наступальну контрпропагандистську роботу, щоб переконати у своїй правоті не лише наших співгромадян і союзників, а й наших ідейних опонентів. Така наступальна та результативна контрпропаганда повинна зберегти внутрішньополітичну стабільність і дасть змогу нашій державі заручитися надійною підтримкою міжнародного співтовариства.

Безсумнівно, головною передумовою перемоги України в розв'язаній проти неї Кремлем гібридної війни є непопущена єдність українського народу, досягти якої можливо лише завдяки чіткої виробленій, зрозумілій, переконливій і єдиній для всіх українців національній ідеї. Саме така ідея повинна стати визначальною домінантою переможного закінчення війни й наступного просування України до європейської сім'ї народів.

Висновки. У підсумку зазначимо, що гібридна війна, розв'язана проти України російським керівництвом, має свою передісторію під час більшовицької агресії на території УНР, а згодом Фінляндії, Польщі та інших держав. Сучасна гібридна війна має свої характерні риси й особливості. Це, зокрема, інформаційна пропаганда, спря-

мована на державу, що обрана об'єктом агресії, створення в ній серйозних економічних проблем, підтримка на її території місцевих сепаратистів. При цьому держава-агресор, розв'язавши військовий конфлікт, залишається публічно непричетною до нього. Незважаючи на неприхований політичний, економічний та інформаційний тиск з боку сучасного кремлівського керівництва, завдяки патріотизму українського народу агресору не вдалося досягти поставлених перед собою цілей. Ураховуючи приклади розв'язання військових конфліктів у Боснії й Герцеговині та Хорватії, керівництво України шукає оптимальні шляхи збереження єдності нашої держави й переможного закінчення гібридної війни, розв'язаної проти неї Кремлем.

Список використаної літератури:

1. Бульвар Гордона. – 2016. – № 21 (577).
2. Бульвар Гордона. – 2016. – № 49 (605).
3. Безперстова О. Мало хто знає, що в Фінляндії белые тоже воевали против красных, которых полностью поддерживала финансирувала большевистская Россия / О. Безперстова // Факты. – 20 января 2017.
4. Брехуненко В. Спершу свідомість, потім зброя / В. Брехуненко // Український тиждень. – 2014. – № 52.
5. Герасимов В. Ценность науки в предвидении / В. Герасимов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.vpk-news.ru/ARTICLES/14632.
6. Головатый И. Если Украина сама выйдет из Минских договоренностей, то забудьте о санкциях / И. Головатый, П. Порошенко // Факты. – 25 октября 2016.
7. Громенко С. Чому Україна програє сусідам війни за історію? / С. Громенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/History/117885>.
8. Корнієнко С. Путін веде в Україні гібридну війну – генерал Каппен / С. Корнієнко // Радіо Свобода. – 27.04.2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25363591.html>.
9. Кульчицький С.В. Україна між двома війнами (1921–1933 pp.) / С.В. Кульчицький. – К. : Видавничий Дім «Альтернативи», 1999. – 336 с.
10. Лещенко А. Три мероприятия к годовщине расстрела Небесной Сотни организуются с территории России / А. Лещенко, Н. Сидоренко // Факты. – 17 февраля 2017.
11. Магда С.В. Гібридна війна: вижити і перемогти / С.В. Магда. – Х. : Віват, 2015. – 304 с.
12. Рудюк С. Як створити образ ворога? Україна в російських підручниках / С. Рудюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/digest/2011/09/18/54961>.
13. Світова гібридна війна: український фронт : [монографія] / за заг. ред. В.П. Горбуліна. – К. : НІСД, 2017. – 496 с.
14. Черниш В. Що відбувається на Сході України. Ще раз про термінологію / В. Черниш [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/law/scho_vidbuvaetsya_na_skhodi_ukraini_sche_raz_pro_terminologiyu/.
15. Шевцова Л. Путин ищет новые способы удушения Украины / Л. Шевцова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://news.liga.net/interview/politics/3329055-liliya_shevtsova_putin_ishchet_novye_sposoby_udusheniya_ukrainy_.htm.
16. Шевчук В.П. Історія української державності / В.П. Шевчук, М.Г. Тараненко. – К. : Либідь, 1999. – 480 с.
17. Яшин И. Гибридная агрессия Кремля. Аналитический обзор / И. Яшин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.4freerussia.org.
18. Hybridwar – hybridresponse? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nato.int/docu/review/2014/Russia-Ukraine-Nato-crisis/Russia-Ukraine-crisis-war/EN/index.htm>.